

Barn är medforskare i

OPRATAT

Funktionsrätt
Sverige

NkaTM

Barn är medforskare i opratat.se

Sammanlagt 21 barn och unga med funktionsnedsättning och syskon till barn med funktionsnedsättning har varit medforskare när webbplatsen opratat.se tagit form.

Opratrat.se är ett samtalsverktyg för att börja prata om tankar och känslor som ofta förblir opratade i familjer med barn med funktionsnedsättning. Med animerade filmer, berättelser, bilderböcker och spel om känslor kan barn och vuxna upptäcka hur den andre tänker och känner i olika situationer.

Opratrat.se vänder sig till barn mellan 4 och 12 år, till barnens familjer och andra vuxna som barnet möter. Webbplatsen är en ingång till samtal. Innehållet i filmerna och i berättelserna bygger på intervjuer och samtal med 160 barn med funktionsnedsättning, syskon, föräldrar och mor- och farföräldrar.

Den här skriften utgår från lärdomar från samarbetet mellan oss vuxna i projektet och medforskande barn och unga. Erfarenheterna varvas med vad forskningen vet om barns medverkan i utveckling och forskning. Innehållet handlar om Varför, om Vad och om Hur barn och vuxna samarbetar med utveckling och forskning. Om förutsättningar som krävs för ett gott samarbete och om fallgropar att vara uppmärksam på.

Ärlighet och humor rankades högt av barnen och ungdomarna under projektets gång. "Det här jobbet handlar om hur man pratar om tankar och känslor i sina familjer", säger en av medforskarna.

Med skriften *Barn är medforskare i Opratat.se* vill vi synliggöra och bidra till att höja statusen på barns kunskap och kompetens.

Ordet "barn" används för alla mellan 0 och 18 år och med "forska/forskning" menar vi både utveckling och forskning. "Medforskare" är de barn och unga som arbetat med projektet.

Utgivare: Funktionsrätt Sverige, Stockholm december 2017

Författare: Ann-Marie Stenhammar & Lena Nyblom Malmberg

Redigering: Erika Wermeling

Bild: Mattias Gordon

ISBN: 978-91-639-6088-8

Innehåll

Barns kompetens och medverkan i forskning.....	4
Många skäl att involvera barn i forskning.....	4
Barn medverkar på olika nivåer.....	5
Medforskare i digital teknik – ett exempel.....	5
Medforskare i olika delar av forskningsprocessen.....	6
Medforskare i opratat.se.....	7
Rekrytering, inbjudan och regler för samarbete.....	7
Förbereda sig som vuxen.....	8
Med vad och hur vi har jobbat.....	9
Reflektioner om metoder.....	13
Forskning om metoder.....	13
Var projektprocessen begriplig?.....	13
Presentera resultatet – ett viktigt kvitto.....	15
Projektets slut- och fortsättningsfest.....	15
Vuxnas förhållningssätt.....	16
En webbsida med barntilltal.....	18
Vad är barntilltal?.....	18
Förutsättningar för jämlikt samarbete.....	20
Fallgropar och svårigheter.....	21
Intervjuer och samtal med barn.....	22
Etiska överväganden.....	25
Slutord.....	26
Referenser.....	27

Barns kompetens och medverkan i forskning

Verktyget *opratat.se* har tagits fram i samarbete mellan medforskande barn och oss vuxna. Det har varit nödvändigt eftersom *opratat.se* handlar om barn, barns tankar och om barns relation till vuxna. Barn och vuxna har olika kunskaper och tänker även olika kring samma företeelser. Både barns och vuxnas kunskap behövs.

Kompetensen att vara barn omfattar nyfikenhet, kreativitet och vilja att lära sig nya saker, liksom respektlöshet och mod.

Det finns fortfarande en obalans mellan hur barns kompetens värderas i relation till vuxnas. Men när det gäller barndom, det vill säga vad det innebär att vara barn idag, är barns kunskap klart överlägsen vuxnas. Vuxna har inte barns kompetens. När man väl vuxit upp går den kompetensen inte att återinlära. Ändå bidrar övertygelsen om att vuxnas kunskap är överlägsen barns till att relationen mellan barn och vuxna fortsätter att vara ojämlig. (Kellet, 2010)

”Att vara öppen för olika möjligheter att involvera barn och barns perspektiv borgar inte bara för att stärka barn som medborgare utan också för att forskningen blir mer etisk, resultaten mer relevanta och forskningsfältet mer innehållsrikt.” (Hernwall, 2011, s 212)

Barnets perspektiv handlar om vad barnet själv ser, hör, upplever och känner – det som är hennes eller hans verklighet. Barnet kommer själv till tals. Detta perspektiv är vad vuxna försöker förstå i ”vårt” barnperspektiv genom att försöka tolka barns uttalanden och beteenden.

Vuxnas barnperspektiv handlar om den kunskap om barns villkor som vuxna utgår ifrån när de avser att handla utifrån barnets bästa. Den vuxnes barnperspektiv innebär att ta tillvara barns erfarenheter (Pramling Samuelsson, 2011).

Många skäl att involvera barn i forskning

Det finns många skäl till att forska tillsammans med barn, som både har med rätten till delaktighet att göra och som påverkar forskningens resultat.

- ❖ Barn har kunskap om barns villkor i ett givet historiskt och kulturellt sammanhang
- ❖ Barns rätt att påverka sin vardag enligt barnkonventionen

- ❖ Barns självbild stärks av medskapande. Barn upptäcker sina egna resurser
- ❖ Barns medverkan genererar nya idéer och ny kunskap
- ❖ Barn är kreativa visionärer
- ❖ Frågor till barn designade av barn ger hög svarsfrekvens
- ❖ Frågor till vuxna designade av barn ger högre respons och gör vuxna mer benägna att svara på "känsliga" frågor
- ❖ Barn är bättre än vuxna på att sätta sig in i andra åldersgruppers synsätt och behov
- ❖ Barn fastnar inte i "typiska" barn- och ungdomsfrågor

(Clark, 2005, Hernwall, 2015, Johansson, 2013, Kellet, 2010, Nordenfelt, 2014)

Barn medverkar på olika nivåer

Barn kan vara med i forskning i olika omfattning:

- Nivå 1 **Forskning på barn** – barn är inte alls involverade, till exempel i statistiska undersökningar
- Nivå 2 **Forskning om barn** – barn tillfrågas om information, exempelvis via enkäter eller intervjuer
- Nivå 3 **Forskning med barn** – barn är medforskare i undersökningar som vuxna designat
- Nivå 4 **Forskning av barn** – barn är initiativtagare och genomförare, vuxna handleder

Ingen nivå är "finare" än den andra. Det som avgör om och på vilken nivå barn inbjuds att medverka är projektets syfte, utformning och forskarens bedömning, av bland annat etiska aspekter förknippade med barns medverkan.

Oavsett om forskning bedrivs **på, om, med** eller **av** barn ska barnen respekteras. Både de barn som aktivt deltar och de som berörs av forskningens resultat.

Medforskare i digital teknik – ett exempel

Lättast att hitta exempel på svensk forskning som genomförs tillsammans med barn i är inom områdena digitala medier och design. Här finns erfarenhet både av att forska tillsammans **med** barn och forskning som initieras och genomförs **av** barn.

Hernwall (2011) beskriver att barn av idag representerar en generation som "nätets infödda vars liv genomsyras av den digitala tekniken" (s 36). Barn har en genuin blick i och med att de är generationen som levt med digitala medier från början i livet. Det är en självklar del av barnets värld. Barn och unga av idag kan nå en

fördjupad förståelse av ungas bruk av digitala medier genom sina egna utsagor, erfarenheter och perspektiv. För vuxna är det väsentligt att försöka förstå barnet, men också att förstå oss själva och vårt förhållande till digitala medier. Det gör vi med hjälp av barns och ungas perspektiv.

I ett forskningsprojekt bjöds unga in som aktiva utforskare av jämnårigas bruk av digital teknik och till att samarbeta med forskarna i analysen av insamlat material (Hernwall, 2011). Syftet var att förstå mer av vad digital kompetens innebär. I det här fallet kan man säga att unga och vuxna samproducerade, de formade forskningens inriktning tillsammans.

Medforskare i olika delar av forskningsprocessen

Enligt forskare kan barn involveras i hela forskningsprocessen eller i något eller några av momenten i processen:

- ❖ att välja ämne
- ❖ att formulera syftet och frågorna
- ❖ att välja och/eller utarbeta metoder för att undersöka och samla in data
- ❖ att analysera resultaten av insamlingen
- ❖ att presentera vad man kommit fram till

Oavsett vilka moment barn medverkar i bidrar de med sina unika kunskaper om att vara barn idag, utifrån sitt intresse för det som undersöks (Johansson, 2010). I ett projekt som undersökte barns möjligheter att förstå och medverka i forskning deltog 36 förskolebarn med och utan kända funktionsnedsättningar. När vuxna mötte barnen som jämlikar visade barnen tydligt att de kände att de "ägde" projektet och de tog aktiv del i varje steg av forskningsprocessen. Slutats: Med stöd kan yngre barn med och utan funktionsnedsättning vara fullt engagerade i alla delar av forskningsprocessen (Gray & Winter, 2011).

Medforskare i opratat.se

Opratrat.se syftar till att underlätta för barn och vuxna att kommunicera. Därför var det självklart att webbplatsen skulle vara tillgänglig och intressant för både barn och vuxna. För att kunna skapa en sådan sida inbjöds barn att vara medforskare tillsammans med oss vuxna.

Projektteamet i Opratat hade valt ämne, bestämt och formulerat frågorna innan barnen och ungdomarna började medverka. Insamlingen av innehållet till webbplatsen, det vill säga resultatet av intervjuer och samtal med barn och vuxna, var på gång när medforskarna började arbeta. Medforskarna i Opratat har medverkat i utveckling av filmer, skapandet av berättelser och i helheten på webbsidan. Medforskarna var även involverade i slutredovisningen och presentationen av opratat.se.

Rekrytering, inbjudan och regler för samarbete

Knäckfrågan i rekrytering av barn som medforskare har varit att åskådliggöra sammanhanget på ett tydligt sätt och att fånga barnens intresse. Följande har fungerat bra:

- ❖ direktkontakt med barnet skriftligt och flera gånger muntligt. Barn och föräldrar fick var sitt brev om syftet och det praktiska kring barnets medverkan
- ❖ presentera ämnet på ett sätt som blir intressant och relevant för barnet
- ❖ få föräldrars godkännande och att detta också tydligt framgår för barnet
- ❖ projektteamet visar själva engagemang och entusiasm kring arbetsuppgiften
- ❖ vi vuxna visar tillit till barns kompetens
- ❖ barn får ersättning för arbetet och det finns även ett avtal oss emellan. En signal om att det är på riktigt

Barnen har rekryterats via olika funktionsrättsförbund och via professionella som i sitt arbete har kontakt med familjer med barn med funktionsnedsättning. Projektteamet eftersträvade spridning av ålder, kön, funktionsnedsättning och etnicitet. Det sistnämnda har varit svårt att uppnå trots att vi haft kontakter med ett antal olika organisationer på olika platser i landet som företräder personer med utländsk härkomst.

21 barn och ungdomar har medverkat, många under hela projekttiden. Barn med funktionsnedsättning, 7-12 år, har utgjort en grupp. Syskon i samma åldrar en annan

grupp. Ungdomar med funktionsnedsättning, 14-20 år, boende på olika orter i landet har medverkat i en tredje grupp. Grupperna har träffats ungefär två gånger per termin, en och en halv timme per gång. Däremellan har vi kommunicerat med varandra via mejl. Vid barngruppernas första möte deltog föräldrarna en kort stund för att barnen skulle vara säkra på föräldrarnas godkännande. Men också för att föräldrarna skulle känna till omständigheterna, miljön och ha träffat oss vuxna, och därigenom känna sig trygga i att lämna barnet.

Medforskarna och projektteamet bestämde följande regler för vårt samarbete:

- ❖ respektera varandra
- ❖ man får fråga om man undrar något om den andre men den som tillfrågas får säga pass om den inte vill svara
- ❖ man kan säga ja och man kan säga nej
- ❖ man får vara med så länge som man vill och sluta när man vill
- ❖ man får inte berätta för andra vad någon annan i gruppen berättat. Men man får förstås berätta om sådant man själv har tagit upp

Samtliga möten med medforskarna filmades och transkriberades för att vi vuxna:

- ❖ skulle kunna kontrollera att vi uppfattat viktiga synpunkter och reflektioner från medforskarna
- ❖ i efterhand skulle kunna se hur medforskarna agerat och hur de förstått sammanhanget – och utifrån det göra nödvändiga förändringar
- ❖ kritiskt skulle kunna granska vårt förhållningssätt och hur det påverkat samarbetet mellan medforskarna och oss

Förbereda sig som vuxen

Vad bidrar barnen med till utvecklingsprocessen? Vad bidrar de vuxna med? Vilka förväntningar har vi vuxna haft på processen? Hur gjorde vi för att få balans mellan vuxnas och barns inflytande? Och för att samverka på lika villkor?

Ett bra sätt att förbereda sig är att befinna sig i barns vardag, tillsammans med barn. I det sammanhanget kan man höra hur barn benämner saker och situationer, vad som är självklarheter för barn men inte för vuxna, med mera. Det är väsentlig kunskap för att som vuxen kunna förstå mer av barns erfarenheter och referensramar. En kunskap som är viktig bland annat för att välja metoder som överensstämmer med barns begreppsvärld. Det i sig ökar möjligheterna för barn att få en så hög känsla av sammanhang som möjligt (Antonovsky 2005).

Initialt och under hela processen har vi ägnat en hel del tid åt att pröva och välja metoder – metoder som överensstämmer med barnens erfarenheter, intressen och värderingar. Att kommunicera med barn på ett för dem begripligt sätt handlar om att vara så konkret som möjligt, ge exempel och undvika utrymme för tolkningar. Vi har fått tänka och tänka om. De filmade mötena har varit till stor hjälp för att följa upp och justera just detta.

Vad vi jobbat med – och hur

Projektet har byggt en webbplats som har ett barntilltal, innebörden av det beskrivs på sidan 18. Webbplatsen innehåller 18 animerade filmer, personliga berättelser, bilderböcker och spel om känslor för de yngsta barnen.

Projektteamet bestämde vilka delar som var mest angelägna att få medforskarnas hjälp med:

- ❖ filmproduktionen
- ❖ diskussion om intervjumaterialet
- ❖ personliga berättelser
- ❖ att få till en webbplats med barntilltal, med intressant innehåll och form för både barn och vuxna

Även om frågorna och syftet var klara när medforskarna klev in i projektet bör enligt forskare (Alderson, 2000) hela ämnet undersökas ur barns synvinkel. Det är något vi eftersträvat genom att med jämna mellanrum ta upp frågor som rör webbplatsens syfte och innehåll.

Till exempel blev det livliga diskussioner om hur synliga och tydliga funktionsnedsättningar skulle framstå i de animerade filmerna. Diskussionen landade i att det är bra att så många som möjligt känner igen sig i det som filmerna och berättelserna vill förmedla. Därför har vi eftersträvat att producera så allmängiltiga filmer och berättelser som möjligt för att göra webbplatsen intressant och bra för alla barn och familjer.

Medforskarna har på olika sätt deltagit i att vända och vrida på syftet med webbplatsen. De har också påmint projektteamet om att det ska finnas något på sidan för de yngre barnen – och därför föreslagit spel. Det här är ett exempel på att barn kan vara bättre än vuxna på att sätta sig in i andra åldersgruppers perspektiv och behov (Nordenfelt, 2014).

Kreativ miljö

Medforskarna och projektteamet träffades i Kulturskolans lokaler som stimulerar kreativitet och skapande. Bland annat inspirerades medforskarna att rollspela kring olika situationer till filmerna och kring materialet från de 160 intervjuade personerna. Flertalet barn uppskattade att spela teater. De som inte hade det högst på sin gillalista fungerade som kritiker, regissörer eller valde att vara "tekniker" lite i kulisserna.

Utöver rollspel kring igenkännbara situationer diskuterade vi påstående tagna från olika citat ur barn- och vuxenintervjuerna med hjälp av Ipad, papper och penna, med mera.

Exempel på citat:

Förälder: "Vi vill vänta med att berätta hur det är med hans funktionsnedsättning för vi vill inte göra honom ledsen."

Medforskarnas reaktion på citatet: "Det är fortfarande bara dumt att ljuga. Alltså ett barns liv, det är viktigt. Det är vår barndom. Alla ska ju minnas sin barndom och då kan ju föräldrarna inte bara ljuga. Föräldrar ska säga som det är. Och göra det när barnet är litet."

Medforskarnas reaktioner överensstämde med vad de intervjuade barnen uttryckt.

Filmarbetet

Medforskarna har haft en stor roll i filmskapandet. I scener där barn är huvudpersoner har medforskarnas perspektiv varit direkt vägledande och deras förbättringsförslag har gett projektteamet nya insikter. Medforskarnas synpunkter omfattar allt från hur figurerna ser ut och hur de rör sig, detaljer i miljön till aspekter på situationen och händelseförloppet – och hur det kan förstås ur ett barns perspektiv. Animatören fick barnens synpunkter och gjorde ändringar i filmerna. Därefter såg medforskarna filmerna igen. I början blev det många sådana varv.

Inledningsvis bestod materialet enbart av utkast och skisser på filmer. För en del av barnen var det svårt att förstå och göra sig en bild av hur det skulle bli som film. Vi vuxna fick hitta metoder för att föra materialet mer konkret och tydligt.

Så här har produktionsflödet sett ut för de animerade filmernas väg till färdig produkt: Idé – manusutkast – storyboard – animering – ljudläggning/inspelning av röster till figurerna.

- Steg 1 iscensättning via rollspel med utgångspunkt i en egen idé eller ett intervjuer
- Steg 2 projektet skriver utkast till kort ramhistoria utifrån medforskarnas idé
- Steg 3 medforskarna och vi vuxna kommunicerar via mejl
- Steg 4 manus färdigställs utifrån medforskarnas svar och vuxnas idéer
- Steg 5 mejl igen med historien, nu i storyboard tillsammans med en kort sammanfattning av handlingen i text
- Steg 6 filmen animeras, medforskare och projektteamet ser på filmen tillsammans, korrigerar text och/eller bildsekvenser och därefter går bollen vidare till animatören.

I steg 3 fick medforskarna tre situationsbilder från filmen mejlade till sig. En bild hade barnets perspektiv, en förälderns och en syskonets perspektiv. Rollfigurerna och deras inbördes relation beskrevs. Medforskarna fick följande frågor: Vad tror du har hänt innan? Vad tror du att personen tänker och vad tror du personen känner? Det var samma frågor till alla tre bilderna.

Barnen: Berättelser om "hur" behövs

Medforskarna har under arbetets gång kritiserat slutet på filmerna, de tycker att filmerna slutat för negativt och probleminriktat. Syftet med filmerna är att lyfta det som är svårt att prata om. Men medforskarnas synpunkter tydliggjorde att det behövdes olika konkreta exempel på hur man kan göra det lättare att prata om svårpratade frågor med varandra i familjen, exempelvis i form av personliga berättelser. Medforskarna har bidragit med berättelser till webbplatsen, skrivna och digitala. De digitala berättelserna skapade medforskarna under berättarverkstäder som hölls av Unga berättar, en verksamhet inom Kulturskolan i Stockholm. Andra barn och vuxna har skrivit på egen hand och skickat berättelser till projektet.

Unga medforskare kan se i backspegeln

Samarbetet med den tredje medforskargruppen, ungdomarna, har också pågått under hela projektetiden. Ungdomarna bor spridda i landet och har olika funktionsnedsättningar. Vi vuxna och ungdomarna kommunicerade huvudsakligen via ett slutet mötesrum på nätet (Adobe connect). Samarbetet omfattade detsamma som i barngrupperna men tillvägagångssättet har varit ett annat.

Ungdomarna tillfrågades om att vara medforskare för att projektet behövde få ta del av deras erfarenhet av att vara barn i ett tillbakablickande perspektiv. Ungdomarna befinner sig en bit från barndomen och det gör att de kan reflektera över hur det

varit, om de eventuellt skulle velat ha haft det annorlunda eller om de skulle agerat annorlunda än vad de gjorde som barn.

Uppföljning och utvärdering

Ungefär i halvlek av projektet gjorde projektteamet en uppföljning av hur medforskarna uppfattat sin roll i relation till oss vuxna. De uttryckte tydligt att de var medskapande i processen – och gav exempel på när de sett resultat av sina synpunkter och sitt engagemang. Några uttryckte att de upplevt att deras erfarenheter varit så viktiga att det gett avtryck i filmerna.

”Det har synts i filmerna när ni gjort ändringar till nästa gång.”

”Det kändes roligt att någon lyssnade på ens egen åsikt. Och att någon annan i gruppen faktiskt höll med. Och tänkte ungefär samma sak.”

Medforskarna har dessutom gett röst åt de olika rollfigurerna i filmerna. Figurernas repliker spelades in i en ljudstudio.

Reflektioner om metoder

Iscensättning av intervjuer från barn och vuxna, rollspel och drama, berättarverkstäder och att skriva och rita är metoder som vi i projektteamet och medforskarna använt oss av. Yngre barn blir otåliga av att sitta och prata under längre tid. Det är något medforskarna påmint oss om vid ett flertal tillfällen. Forskare som samarbetar med barn (bland andra Ajodiha-Andrews 2016, Johansson, 2013 och Bradbury-Jones, 2015) poängterar också detta.

Forskning om metoder

Yngre barn och barn med omfattande kognitiva svårigheter är kompetenta utforskare när de har relevanta förutsättningar bland annat i form av rätt metoder. Clark (2005) har utarbetat tekniker för att yngre barn ska bli intresserade av att utforska sin omgivning.

Med Clarks verktygslåda, kallad Mosaic approach och designad för yngre barn, använder barnet alla sinnen. Det skapar en bild hur barn ser på sin livsvärld vilket underlättar vuxnas förståelse för barnets perspektiv. Clark ger exempel på när tre- och fyraåriga barn aktivt deltog i ett forskningsprojekt och samlade data och som genererade ny kunskap om sådant som vuxna inte tidigare kände till. Clark menar att detta understryker att barns kunskap om att vara barn är överlägsen vuxnas kunskap inom samma område.

Ett annat exempel är forskningsprojekt WeCan2 där ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning medverkade. Projektet syftade till att skapa verktyg som underlättar för unga med intellektuell funktionsnedsättning att få sina åsikter och sin kunskap respekterad (Kellet, 2010b). En av deltagarna uttryckte:

“I did WeCan2 because I wanted to change what people think of people with learning disability.”

Var projektprocessen begriplig?

Vid en av de första träffarna fick medforskarna några frågor från projektteamet. De svarade så här:

Varför vill du vara med och jobba i projektet Opratat?

”Jag gillar att hjälpa andra, det är spännande, jag har själv fått mycket stöd. Därför vill jag hjälpa andra.”

”Jag vill gärna hjälpa andra barn att kunna prata med sina föräldrar om hur jobbigt det kan vara i skolan.”

Barnens vilja att hjälpa andra barn har varit framträdande redan från starten och funnits med som en röd tråd under hela projektet.

Vad är det för jobb vi ska göra?

”Det här jobbet handlar om hur man pratar om tankar och känslor i sina familjer.”

”Vi är här för att ge förslag på vad man kan ha med i filmerna.”

”Jag har fått den uppfattningen att det handlar om hur man pratar om tankar i sina familjer.”

”Jag har fattat det som att vi ska prata om hur vuxna ska förstå vad det innebär att ha såna här saker (det vill säga funktionsnedsättning).”

Barns tidsperspektiv

Forskare (Johansson, 2013) poängterar att barns upplevelse av tid är väsentligt i sammanhanget och att den skiljer sig från vuxnas. För ett barn kan ett projekt som pågår ett halvår eller längre bli svårt att behålla greppet om. Att föredra är därför korta projekt med täta träffar.

Vi var medvetna om detta när vi startade och har därför under tiden checkat av att medforskarna har hängt med på vad vi håller på med. Vi utvärderade för att ta reda på om sammanhanget var begripligt, hanterbart och meningsfullt för medforskarna, vilket det visade sig vara. Bland annat blev det tydligt i filmdokumentationen från samtliga möten med medforskarna.

Trots att processen varade i tre år har flertalet medforskare arbetat hela projekttiden. Det är en lång tid, särskilt för dem som var sju år när vi började. Träffarna mellan medforskarna och projektteamet har varit en blandning av lek och allvar. Möjligheten att leka och skapa tror vi har varit en viktig del i att de varit med hela tiden. Likaså att träffa andra med liknande erfarenheter som en själv. Att projektet

har handlat om viktiga frågor om livet, som medforskarna annars inte pratar om, har enligt dem själva varit motiverande. Så här säger några av dem:

”Vi pratar om viktiga saker i livet, på allvar.”

”Man hittar folk som är i samma situation som en själv. Och man kan prata och de har lite likadana ord som man själv.”

”Det roligaste har varit att klä ut sig.”

”Vi vet redan att vårt jobb hjälper andra barn. Det är viktigt och därför vill man vara kvar.”

Presentera resultatet – ett viktigt kvitto

Enligt forskare är presentation av resultatet en viktig del av barnets medforskarskap (Hillén 2013, Johansson 2013). Det ger vinst för projektet som får hjälp av barnens kreativitet och för barnet som får ett kvitto på att ”mitt” arbete har lett till det här resultatet. Sist men inte minst bidrar presentationen till att vuxnas bild av det ickekompetenta barnet förändras i positiv riktning (Clark 2005, Kellet 2011).

När opratat.se varit offentlig ett tag återkopplade vi till medforskarna hur sidan tagits emot. Mycket positivt tyckte medforskarna, framför allt när de fick höra att barn med olika funktionsnedsättningar tyckt att de kände igen sig i filmerna. Medforskarna var även intresserade av vuxnas kommentarer, det vill säga från föräldrar, mor- och farföräldrar och professionella.

Projektet presenterades på olika sätt vid flera tillfällen. Medforskarna deltog bland annat vid en workshop i Almedalen. Deltagare på workshopen var intresserade och uppskattade både webbsidan och barnens perspektiv och presentationer. Något medforskarna återkommit till flera gånger därefter.

Projektets slut- och fortsättningsfest

Flertalet av de 21 medforskarna deltog på projektets slut- och fortsättningsfest med cirka 100 inbjudna deltagare som projektteamet och medforskarna arrangerade. De var aktiva på en rad olika sätt, från att pynta lokalen, registrera deltagarna till att vara med i samtal på scenen om viktiga frågor från webbsidan och agera i rollspel. Rollspelen från projektiden utvecklades till forumteater under slutfesten där medforskarna guidade de vuxna deltagarna. Allt detta skedde samtidigt med lek med ballonger, utforskande av lokaler med mera.

Medforskarna fick många tack

Under dagen fick medforskarna många tack för sitt arbete från vuxna professionella som på olika sätt har använt sidan. En professionell från en barnhabilitering beskrev: "Opratad är ett bra verktyg som underlättar för barn som har svårt att prata om sig själv att börja berätta."

En projektledare från Assyriska riksförbundet sa: "Jag har haft stor nytta av Opratat när jag träffar deltagare i mitt projekt Funka utan skam. Opratat ger oss något att prata om. Berättelserna och filmerna avdramatiserar svåra saker som är smärtsamma att prata om. Webbsidans material bryter isen."

En av de vuxna deltagarna hörde spridda kommentarer från medforskarna:

"Det kommer att bli svårt att lämna gruppen efter allt vi gjort tillsammans."

"Nu måste vuxna göra så att alla får se den här sidan, filmerna. Det är inte bara för oss som har funktionsnedsättningar utan alla barn behöver Opratat. Ska finnas i alla skolor."

"Tysta! Jag vill höra vad dom vuxna säger där framme."

"Nej, jag behöver inte gå på toa! Jag vill inte missa något här."

Efter festen har projektet fått kommentarer som visar att medforskarnas presentationer och arbete med opratat.se förvånat och påverkat deltagarnas inställning till barns kompetens i positiv riktning.

Vuxnas förhållningssätt

Förutom avtal mellan projektet och medforskarna och ekonomisk ersättning för arbetet har vi vuxna på olika sätt visat medforskarna att vi uppskattar deras kompetens och att deras synpunkter är värdefulla. När medforskarna uttryckte något upprepade vi och frågade "är det så här du menar?" Om vi inte förstod frågade vi igen. Vi återkopplade det medforskarna förmedlade till oss. Vi beaktade barnens synpunkter men det slutliga ansvaret för produktionen har vi vuxna haft.

Det här förfaringssättet överensstämmer med att vi har bjudit in barnen till att vara medforskare. Barnen har gett oss idéer och förslag som vi vuxna troligen inte hade kommit på utan medforskarna. Vi har dock inte använt alla förslag från barnen rakt av. Det innebär att vi beaktat barnens synpunkter, men att vi vuxna haft det slutliga ansvaret för vad produktionen skulle innehålla och hur det skulle presenteras. Det har varit en del i vår överenskommelse med medforskarna.

”Vi bestämmer inte men vi har viktiga synpunkter och ni vuxna lyssnar på dem”, säger en medforskare.

Vilken tilltro vuxna har till barns kompetens påverkar hur vuxna möter barn. Tilltron är avgörande för att få en jämlik balans i samarbetet mellan barn och vuxna (Johansson 2013, Pramling Samuelsson 2011). Hillén (2013) som forskat tillsammans med barn påpekar att barnets ålder i sig gör att vuxna ifrågasätter deras förmåga att ägna sig åt ”atypiska barnaktiviteter” (sid. 133).

Många faktorer bidrar till att obalansen mellan synen på barns respektive vuxnas kompetens består, men vuxnas förväntningar på vad barn är och vad barn kan är en av de mer avgörande. Om barnet ses som svag, maktlös och sårbar bidrar det till att den vuxne inte tror att barn kan uttrycka sitt perspektiv, inte har prioriteringar eller inte är intresserade. Den vuxne går då in och skyddar barnet, för barnets talan, i stället för att ge utrymme till barnet.

Ha koll på dina förväntningar och acceptera det oväntade

För att vuxna ska kunna tänka nytt kring barns kompetens krävs medvetenhet om sina egna förväntningar på barn. Det påverkar hur den vuxne kommunicerar med barn och hur vuxna underlättar för barn att kommunicera med vuxna.

Maktbalansen mellan barn och vuxna kan jämnas ut. Det är mest bekvämt för vuxna att kommunicera med det skrivna eller talade språket (Clark, 2011). Men genom att använda olika kommunikativa verktyg som tar alla sinnen i anspråk, kommunikationssätt som barn känner igen och inspireras av, så ökar barns möjligheter att använda sin fulla kompetens. För att nå dit kan vuxna behöva ”omprogrammera” sina förväntningar till att se barn som kompetenta kommunikatörer och aktörer.

Vuxna behöver också träna på att acceptera det oväntade som ett steg i att se barns kompetens. Att lyssna på barnets perspektiv kan leda till att den aktuella undersökningens fokus tar nya och oväntade vändningar. Om vuxna kan vara mer avslappnade och nyfikna och lita på barnens kompetens kan de bli befriade från bördan att ”vara tvungen att ha alla svaren”, enligt Clark (2011).

”Hjälp mig som är vuxen att förstå hur det är att vara barn.” Så inleder Berry Mayall samtal med barn i sin forskning (i: Johansson, 2013 s. 204).

En webbsida med barntilltal

Utöver att jobba med webbplatsens innehåll bidrog medforskarna till att opra.se har ett barntilltal. Det innebär bland annat att det är minimalt med text på sidan.

”Inte en bokstav till på startsidan, då stänger jag ner direkt”, sa en medforskare tidigt i processen.

Arbetet med att få till ett barntilltal på webbplatsen har i stort följt samma process som skapandet av sidans innehåll. Skillnaden är att vi vuxna startade processen med att lyssna på medforskarnas beskrivning av hur en webbsida ska se ut och fungera för att tilltala barn. Utifrån det gjorde projektets webbredaktör ett förslag som skickades tillbaka till medforskarna, åter till webbredaktören och så vidare.

Vad är barntilltal?

En webbplats med barntilltal ger barnet en fungerande helhetsupplevelse. Sidan både talar till barnet och tilltalar barnet, bland annat genom ärlighet och humor. Sidan är enkel och barnet ”äger sajten”. Barnet förstår vad som händer, var hen befinner sig, vad sidan går ut på och hur den används (Levin Gelman, 2014). Webbplatsen fungerar för barn som inte läser och tar hänsyn till barnets motorik, förståelse av sammanhang och abstrakta idéer.

Viktigt för barn

Utseendet

Barns visuella ”läsförmåga” gör att mycket text kan avskräcka. Bilder är att föredra. Det ska vara luft mellan text och bild och färgerna ska vara starka, tydliga och glada. Samtidigt kan starka färger oroa en del barn. Barn förknippar rött med ilska, rosa med kärlek, gult med glädje, grönt med ogilla och svart med ”inte bry sig”. Ovanstående har beskrivits av en barnpanel med barn från åtta år som Barnombudsmannen och Socialstyrelsen fick hjälp av när de byggde webbplatsen www.kollpasoc.se.

En sida för barn kan inte innehålla för många valmöjligheter eller symboler. Det ska helst inte finnas fler än fyra val. De symboler som finns ska vara lätta att känna igen (Larsson, 2012).

Bildsymboler

Länkar i form av bilder är bra. Bildsymbolerna på länkarna ska också förklara hur man ska göra för att komma vidare (klicka, svepa eller dra). Att det kommer upp information när man närmar sig med pekaren väcker nyfikenhet. Hellre tecknat än foton, foton kan komma besvärande nära eller ge avstånd om fotot inte innebär igenkänning för barnet.

Struktur

Ett besök på sidan ska räcka för att lära sig hur den är uppbyggd. Igenkänning är praktiskt och roligt. Det underlättar om hela sidan har samma ikoner, rubriker och triggerord (till exempel "spela"). Långa listor fungerar inte bra. Ett exempel hos på presentation av sidans innehåll som engagerar yngre barn är den "snurra" som SVT:s Barnplay har med kända rollfigurernas ansikten.

Texten om bildsymboler och struktur bygger på samtal med webbutvecklare på SVT barnkanalen (2016).

Förutsättningar för jämlikt samarbete

Nedan följer några sammanfattande slutsatser från projektets konkreta erfarenheter samt från vad forskning på området poängterar om förutsättningar och fallgropar.

- ❖ Vuxnas förväntningar på att barn, särskilt yngre barn, är kompetenta att skapa innebörder och utforska sin omgivning. Utgå från barnets kompetens i stället för ålder som särskiljande faktor.
- ❖ Projektpresentation och inbjudan är väsentligt att det sker för barn och föräldrar tillsammans. Föräldrarnas godkännande av att barnet blir medforskare blir på så sätt tydligt för barnen.
- ❖ Utmana invanda föreställningar! Att man som vuxen är vaksam på sin egen föreställning om vad barn klarar av, i olika åldrar och att inte låta det styra. Lyssna in och lär hur barn kommunicerar innan projektet startar. Vuxna behöver gott om tid för att förstå barns vardag. Det underlättar för vuxna att göra processen begriplig för barn.
- ❖ Miljön är viktig för att stimulera barns kreativitet och skapande. En aspekt är även medforskarnas känsla av frivillighet. Till exempel kan skolmiljö förknippas med visst tvång.
- ❖ Ett för barn intressant forskningsämne som överensstämmer med barnens erfarenhetsfär. I ett projekt var barnen så intresserade att de tog ledningen för arbetet. Barnens initiativ ledde till en hel del nyskapande, som vuxna inte tänkt sig.
- ❖ Välja metoder som passar när barn medforskar. Det gäller såväl metoder för insamling, analys av resultat och vid redovisning. Ju mer aktivt och ju mindre skollikt desto bättre. Det krävs tid att förbereda metoder som fungerar för barn med kognitiva svårigheter.
- ❖ Är forskningsprocessen begriplig? Att medforskarna förstår och är med på arbetsprocessen behöver följas upp med jämna mellanrum.
- ❖ Att presentera resultatet är ofta en uppskattad del i medforskarskapet. Det har stor betydelse för medforskarna att få uppleva andra barns och vuxnas reaktioner på det de varit delaktiga i att skapa.

Fallgropar och svårigheter

Opratats erfarenheter av fallgropar och svårigheter

- ❖ I sökandet efter medverkande barn är det framför allt barn med engagerade föräldrar i socialt väletablerade levnadsomständigheter som tackat ja. Vi har haft svårigheter att nå andra. Speciellt svårt har vi haft att intressera barn med utländsk bakgrund och deras föräldrar.

Forskare om fallgropar och svårigheter

- ❖ Se upp med att bli för förtjust i att forska tillsammans **med** barn, varnar Johansson (2013) för. Förtjusningen över möjligheten att forska med barn eller att forskning bedrivs av barn kan göra att man blir för okritisk i sin entusiasm. Man kanske glömmer att tänka på att nivån på barns medverkan avgörs av projektets syfte och form. Kanske förleds man att tänka att **med** och **av** barn är bättre än **på** och **om** barn. (Johansson, sid. 180, 2013)
- ❖ Vuxna behöver vara vaksamma på sin egen föreställning om vad barn klarar i olika åldrar, och att inte låta det styra. Uppmärksamheten på detta bör vara påkopplad under hela projektprocessen.
- ❖ Vuxna som vill väl och därför vill skydda barnet från att misslyckas, eller från att utsättas för många vuxenkontakter kan komma att agera som gatekeepers.

Intervjuer och samtal med barn

Samtliga filmer på webbsidan och en del berättelser bygger på intervjuer och samtal. Projektteamet har haft med 160 barn och vuxna. En stor del av dessa är med barn, de yngsta 4 år.

Bilder som samtalsmetod

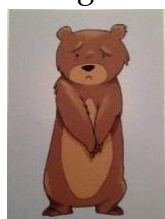
Projektteamet har träffat barn både individuellt och i grupp i olika åldrar. Under första projektåret deltog projektet på barn- och familjeläger arrangerade av olika funktionsrättsförbund. Initialt fick barn och barnens föräldrar, var för sig, förfrågan per brev om att delta i intervju. I inbjudan till barnen använde vi oss av känslkort, så kallade "Nallekort" (The Bears från St Lukés Innovative Resources), för att illustrera känslor som vi ville samtala om.

Exempel:

Nöjd

Orolig

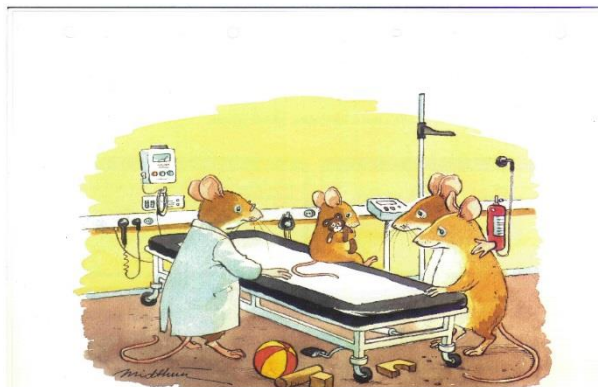
Projektteamet träffade barnen endast vid ett intervjutillfälle, vilket har betydelse för resultatet både positivt och negativt. Positivt är att barnet kan vara mer fri om hen vet att hen bara träffar intervjuaren vid ett tillfälle. Negativt är att vi saknade möjlighet till uppföljning och fördjupning. Vi har dock konstaterat att intervjuresultatet överensstämmer med forskning inom området.

I barnsamtalen användes olika bildmaterial. Nallekorterna var bra som samtalsstartare och fungerade även för att verifiera att vi förstod barnens utsagor när det gäller "hur" det känns.

I gruppssamtalen/ gruppintervjuerna använde vi framför allt bildmaterialet om musen Marius (Holmsen, 2010). Bilderna skildrar en mängd olika vardagssituationer som är igenkännbara för barn. Materialet ger en ingång till att prata om situationer som musen Marius och hans familj är med om. Genom att prata om Marius känslor i stället för sina egna kan barnet prata om händelser och känslor i tredje person. Det

blir mindre känsligt än att prata om sig själv. På så sätt leder samtalen in på barnets egna erfarenheter, tankar och känslor utan att det är obekvämt för barnet.

Ett exempel på hur några barn som varit mycket på sjukhus tolkade en av bilderna:

”Marius är ledsen och arg för att han måste ta spruta.”

”Hans föräldrar ser ledsna ut. Dom vill att han ska ta en spruta, dom vet att han måste det för att han inte ska bli sjuk.”

”Dom säger snällt och på ett alldeles vanligt sätt att han måste ta sprutan så att han ska må bättre.”

Sammanfattningsvis visar resultatet av grupsamtalen, med barn i olika åldersgrupper mellan 4-12 år, på en tydlig samstämmighet i hur barn tänker om olika situationer.

Återkoppla

Att återkoppla till barn efter en intervju eller en insats som barnet bidragit med är en viktig signal till barnen på att vuxna tar barns erfarenheter på allvar (bland annat Kellet 2011).

Efter avslutad intervju fick barnen en kort sammanfattande skrift med de Nallekort som barnet valt och som illustrerar barnets känsla vid intervjuens slut. Skriften syftar till att ge barnet återkoppling att vi vuxna uppfattat barnets berättelse på rätt sätt.

Ett exempel på ett barns reflektion om att få en skriftlig återkoppling. Så här sa barnet till intervjuaren:

”En del saker kan mina föräldrar ju mera få veta och en del saker vill jag ha för mig själv. Men jag får ju läsa först vad det står i det du skriver. Så jag läser det först och sen får jag tänka ifall jag vill hålla det för mig själv eller om jag vill visa för dom också. Det kanske kan vara svårt att berätta. Det kan nog vara bra att berätta det när det är nerskrivet vad jag har tänkt. För det kan vara svårt att bara berätta vad jag har tänkt.”

Konfunderad

Barnets val av Nallekort som avslutning av samtalet: det var kluriga frågor

Etiska överväganden

I Opratat har vi tillsammans med medforskarna jobbat med animerad film och ritade bilder. Vi tog tidigt beslut om att värna om anonymiteten genom att avstå från att filma och fotografera barn och vuxna.

I och med att projektet handlar om att ta reda på känslor som är svårpratade inom familjen blir det extra viktigt att säkra anonymitet för medforskarna och för barn och vuxna som deltagit på andra sätt, bland annat med berättelser. Medforskarna som skrivit och ritat berättelser har godkänt den redigering vi gjort. De har själva, på vårt förslag, valt pseudonymer att underteckna sin berättelse med samt godkänt att berättelsen publiceras på webbsidan.

En hel del etiska frågor infinner sig när barn involveras i utvecklings- och forskningsarbeten. Barn har förstås rätt att få samma information som vuxna och på ett för barn begripligt sätt. Enligt Johansson (2013) omfattar Vetenskapsrådets etiska riktlinjer forskning **på** och **om** barn men inte **med** eller **av barn**.

Etiska principer när barn är medforskare

- ❖ Information om: syftet, vad resultatet ska användas till och att deltagandet är frivilligt och kan avslutas när barnet vill. Det är en etisk plikt att på ett för barn begripligt sätt informera barnet om vad projektet resulterat i (Alderson & Morrow 2011, Kellet 2011)
- ❖ Samtycke från både barnet och vårdnadshavaren. Johansson (2013) tar upp problematiken när barnet vill delta men föräldern inte tillåter det. Enligt etiska riktlinjerna utesluts då barnet från medverkan. Forskare har hävdad att riktlinjerna i det här fallet strider mot barnkonventionens artiklar 12 och 13.
- ❖ Anonymitet, det ska inte gå att identifiera enskilda personer. Barn ser gärna att andra får reda på vad de har sagt och gjort, så även medforskarna i Opratat. Men det kan vara svårt för barnen att överblicka framtida konsekvenser. Därför ansvarar vuxna för att barnen förblir anonyma.
- ❖ Skydda från risker. Som i alla frågor som involverar barn ska skydd vara högt prioriterat. Vuxnas behöver vara uppmärksamma på om barn under forskningsarbetet är med om situationer som är stressande eller skrämmande, eller innebär andra risker (Kellet 2011).

Slutord

Ni säger, att det är svårt att umgås med barn.

Ni har rätt.

För vi måste sänka oss till deras nivå – säger ni.

Ni har fel. ...

Det är inte det som tröttar oss.

Utan det, att vi tvingas klättra, för att nå upp till deras känslor.

Sträcka på oss. Stå på tå.

För att inte såra dem.

Pedagogen, författaren och läkaren Janusz Korczak, (1878-1942)

Ur: Barnets rätt till respekt (1929)

Referenser

- Ajodhia-Andrews, A. (2016). Reflexively Conducting Research with Ethnically Diverse Children with Disabilities. *The Qualitative Report*, 21 (2), 252-287.
- Alderson, P & Morrow, V (2011) *The Ethics of Research with Children and Young People. A practical Handbook*. SAGE Publications edition published
- Alderson, P (2000). Children as researchers. The effects of participation rights on research methodology. In: Christensen, P & James, A. *Research with children. Perspectives and practices*. London/New York: Falmer Press.
- Antonovsky, A (2005) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur Kultur Akademisk
- Bradbury-Jones, C. & Taylor, J. (2015) Engaging with children as co-researchers: challenges, counter-challenges and solutions. *International Journal of Social Research Methodology*, vol. 18, (2), 161-173
- Brembeck, H, Johansson, B, Bergström, K, Jonsson, L, Ossiansson, E, Shanahan, H, Hillén, S (2010) *Barn som medforskare av matlandskap Del 1: Medforskning*. Rapport 2010:01, Göteborgs universitet/Handelshögskolan
- Clark, A. (2005). Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives, in Clark, A., Kjørholt and Moss, P (eds.) *Beyond Listening*. Childrens perspectives on early childhood services. Bristol: Policy Press pp. 29-49
- Clark, A (2010) *Transforming children's spaces: Children's and adults' participation in designing learning environments*. London: Routledge
- Gray, C & Winter, E. (2011) Hearing voices: participatory research with preschool children with and without disabilities. *European Early Childhood Education Research Journal* vol 19, No 3 309-320
- Hernwall, P (2013) *Barn som medforskare (I: Nu vill jag prata! Barns röster i barnkulturen*. Stockholms universitets förlag
- Hernwall, P & Lindkvist, A (2011). "Två timmar är lagom". Unga som medforskare till deras egen medievärld. *Locus* 1/11 22-36
- Hillén, S (2013) *Barn som medforskare - en metod med potential för delaktighet*. Institutionen för Kulturvetenskaper, Göteborgs universitet
- Holmsen, M (2010) *Samtalebilder*. CAPPELEN Akademiska forlag
- Johansson, B (2010) *Att involvera barn i forskning och utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, B. & Karlsson, M. (red). (2010) *Att involvera barn i forskning*; I: Helander. K (red) Nu vill jag prata! Barns röster i Barnkulturen, Stockholms universitets förlag.

Kellet M, Fortrest , R, Dent, N & Ward, S (2004). `Just teach us the skills please, we´ll do the rest´; empowering ten-year-olds as active researchers. *Children and Society* vol. 18, pp 329-343.

Kellet, M (2010a) *Rethinking children and research: Attitydes in contemporary society*. London, New York: Continium International Publishing Group.

Kellet, M (2010b) WeCan2: exploring the implications of young people with learning disabilities engaging in their own research. *European Journal of Special Needs Education*, vol.25 (1) 31-44.

Kellet, M (2011). Empowering children and young people as researchers: Overcoming barriers and building capacity. *Child Indicators Research* 4:2 205-219

Larsson, E (2012) *Webbdesign för barn*; Blekinge Tekniska Högskola.

Levin Gelman, D (2014). *Design for Kids*. Rosenfeld Media

Mayall, B (2000). *Conversations with children; Working with generational issues*. A. Lewis & G Lindsay (eds.) *Researching children´s perspectives*. Buckingham: Open University Press

Moses, S (2008) Children and Participation in South Africa: An Overview. *International Journal of Children´s Rights*, 16, 327-342

Nordenfelt, M (2014) *Föreställningar om barns kompetens och sårbarhet*. Föreläsning på konferensen Barnets mognad och ålder – hänger det ihop? Nobab – Nordiskt nätverk för barn och unga rätt och behov inom hälso- och sjukvård www.nobab.se

Pramling Samuelsson, I, Sommer, D och Hundeide, K (2011) *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber.

St Lukés Innovative Resources (2010) *The Bears*.

<http://innovativeresources.org/resources/card-sets/bears-cards/>

Korten går att köpa från: webshop@magelungen.com

Till sist en intressant webbsida:

Children´s Research Centre Open University, CRC

CRC arbetar med att stödja barn och ungdomar i deras engagemang i forskning. På sidan finns en del exempel på några av de 150 projekt som barn och ungdomar har genomfört. <http://www.open.ac.uk/researchprojects/childrens-research-centre/>